

УДК 668.5: 66

Г. В. Костюк,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
О. А. Лясковська,
магістр, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

G. Kostiuk,
PhD, associate professor of management department, Kyiv national university of technology and design, Kyiv
O. Lyaskovska,
magister, Kyiv national university of technology and design, Kyiv

INNOVATIVE-INVESTMENT DEVELOPMENT ENTERPRISES PHARMACEUTICAL INDUSTRY

У статті досліджено стан інноваційно-інвестиційного розвитку фармацевтичної галузі України, визначено основні фактори інвестиційної привабливості. Українські фармацевтичні підприємства в 2015 році виробили 76,7% від продажу всіх ліків на внутрішньому ринку, за перше півріччя 2016 року у експорт було відправлено майже 5 тис. тонн ліків вітчизняного виробництва. Серед топ-10 інноваційних підприємств України — два підприємства фармацевтичної галузі. Було виявлено широкі можливості для підвищення рівня інвестиційної привабливості цієї галузі, що, насамперед, можливо завдяки високим темпам зростання ринку. Досліджено світовий та вітчизняний досвід розвитку інноваційної діяльності організацій. Сформульовано основні проблеми підприємств фармацевтичної галузі та запропоновано шляхи їх вирішення, з метою підвищення інноваційності підприємств галузі та їх інвестиційної привабливості, а саме: особливу увагу треба звернути на підвищення кваліфікації кадрів шляхом покращення умов праці та реформ навчання, запропонувати систему референтних цін, що дозволить у незалежності від регіонів отримувати населенню більший доступ до різноманітних ліків та забезпечити прозорість цінотворень на ринку.

In the article the state of innovation and investment development of the pharmaceutical industry of Ukraine, the main factors of attractiveness. Ukrainian pharmaceutical companies in 2015 produced 76.7% of all drug sales in the domestic market in the first half of 2016 exports were shipped nearly 5 thousand. Tons of medicines domestic production. Among the top 10 innovative companies Ukraine — two companies of the pharmaceutical industry. It was found opportunities to improve the investment attractiveness of the industry, which is primarily possible due to high growth rates of the market. Studied international and domestic experience of innovation organizations. The basic problems of pharmaceutical industry and the ways of their solution, to enhance the innovation of the industry and their investment appeal, namely, special attention should be paid to skills development by improving working conditions and reform education, offer the system of reference prices, which will in independence of the regions population to obtain greater access to a variety of medicines and ensure transparency in the market tsinotvoren.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інвестиції, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, фармацевтична галузь.

Key words: innovation, innovative development, investment, investment attractiveness, investment climate, the pharmaceutical industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні дуже гостро постає питання забезпечення вітчизняних підприємств необхідними інвестиціями, оскільки рівень економічного зростання підприємства знач-

ним чином залежить від рівня його інвестиційної привабливості. Інвестування є основою розвитку підприємств, особливо тих, які належать до фармацевтичної галузі. Адже головними характеристиками цієї галузі є науко-

емне виробництво та використання складних технологій. Тому розвиток підприємств фармацевтичної галузі безпосередньо залежить від регулярності здійснення інноваційних процесів та забезпеченості інвестиційними ресурсами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблеми розвитку фармацевтичного ринку присвячені праці таких вітчизняних науковців, як: Карамішева Д.В., Кубаревої І.В., Майстро Р.Г., а також провідним фахівцям у сфері економічних досліджень К. Магалецькому, О. Чорноротову, В. Фазлєєвій та ін. [1—10]. Незважаючи на існуючі наукові доробки з цього питання, залишається нерозкритими основні проблеми низького рівня інноваційності фармацевтичної галузі та шляхи підвищення інвестиційної привабливості фармацевтичної галузі України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз проблем зростання інноваційного рівня та інвестиційної привабливості підприємств фармацевтичної галузі та пошук шляхів її підвищення.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Інноваційний процес являє собою підготовку і здійснення інноваційних змін складається з взаємозалежних фаз, що утворюють єдине, комплексне ціле. В результаті цього процесу з'являється реалізована, використана зміна — інновація.

Інноваційний процес — це створення такої системи, яка дозволить у найкоротші терміни і з високою ефективністю використовувати у виробництві інтелектуальний і науково-технічний потенціал країни. Це потужний важіль, за допомогою якого належить подолати спад в економіці, забезпечити її структурну перебудову і наситити ринок різноманітної конкурентоспроможною продукцією. Інноваційний процес покликаний забезпечити збільшення валового внутрішнього продукту країни за рахунок освоєння виробництва принципово нових видів продукції і технологій, а також розширення на цій основі ринків збуту вітчизняних товарів.

Фармацевтична галузь в останні три роки демонструє колосальне зростання. У 2015 році продажі ліків, вироблених в Україні, досягли 767 млн упаковок. Відзначаємо, що всього за рік на внутрішньому ринку було реалізовано близько 1 млрд упаковок. Така популярність препаратів, вироблених "у рідних стінах", пояснюється гарною якістю і невисокою ціною продукції. Важливо, що розвинена промислова інфраструктура дозволила виробникам задовольнити високий попит українців на ліки.

Україна завжди могла похвалитися не тільки своєю важкою і аграрною промисловістю, а й фармацевтичною галуззю. Так, на кінець 2015 року працювало 620 українських фармацевтичних виробників, які займалися випуском препаратів виробляється в Україні. А за словами самих гравців ринку, внутрішнє виробництво може забезпечувати до 80% потреби України в ліках [1].

Так чому при такому розвиненому промисловому комплексі про фармацевтичну галузь як про драйвер економіки заговорили лише недавно? Вся справа в тому, що в стабільній економічній ситуації більшість споживачів при виборі ліків звертали увагу винятково на імпортні, бо вважали їх більш якісними.

Починаючи з 2013 року, в умовах девальвації нацвалюти левова частина імпорту для населення стала недоступна. Важливу роль у підтримці місцевого фармвиробництва зіграло введення 7% ПДВ при імпорті ліків. Ціни на закордонні препарати, за даними Proxima Research, злетіли в середньому до 107 грн. за упаковку (дані за 2015 рік). Покупець почав дивитися в бік українських ліків, середня вартість яких в цьому році становила 22,7 грн. за упаковку. До того ж провідні фармвиробники в 2000-х роках перейшли на європейські стандарти виробництва ліків. Такий крок дозволив препаратів не тільки піднятися в очах українського споживача, але і сприйматися на світових ринках [7].

Всі ці фактори призвели до того, що вже до кінця 2015 року продажі українських ліків як в натуральному вираженні, так і в грошах досягли свого максимуму. Українські виробники продали 767 млн упаковок ліків, що становило 76,7% від продажу всіх ліків на внутрішньому ринку. У гривневому вираженні частка продажів українських фармвиробників зросла до 40,9% — 17,4 млрд грн. Частка продажів українських ліків продовжила рости і в 2016 році.

Крім продажів на внутрішньому ринку, українські виробники експортують свою продукцію. Тільки за перше півріччя 2016 року у експорт було відправлено майже 5 тис. тонн ліків вітчизняного виробництва (дані Держстату). При цьому фармвиробники завезли в Україну \$ 81,4 млн валютного доходу. Основними покупцями українських ліків залишаються країни СНД. Останнім часом новими покупцями для України стають країни Євросоюзу [12].

Фармацевтика завжди була успішною галуззю. При цьому необхідно відзначити, що конкуренція змушує направляти весь прибуток в розробку нових продуктів, виробництво, підвищення якості процесів і продуктів. Адже вимоги до цих питань у нас у країні не поступаються ні європейським, ні світовим. В Україні вже впроваджені і дотримуються європейські вимоги до виробництва та якості лікарських засобів.

Проблеми підприємств — це в першу чергу кваліфіковані кадри. Практично весь процес навчання персоналу компанії проводять самі.

Щоб вгамувати існуючий кадровий голод у цій сфері, державі і бізнесу треба виробити комплексний підхід до організації системи навчання, підвищення кваліфікації та мотивації фармацевтичного працівника, а також прийняти програму з реформування системи підготовки фармацевтичних кадрів, включивши туди наступні пункти:

— збереження можливості отримання заочної освіти для осіб, що мають середню медичну та фармацевтичну освіту;

— створення роботодавцем комфортних мотиваційних програм для співробітників, включаючи заробітну плату і умови для підвищення кваліфікації;

— адаптація наявних міжнародних професійних стандартів для фармацевтичних працівників до вимог українських роботодавців (ця робота може бути скоординована з професійними асоціаціями);

— реформування системи підготовки фармацевтичних кадрів;

— створення умов для отримання додаткових кваліфікацій в процесі навчання в одному вузі (наприклад, у галузі управління або забезпечення якості);

Крім того, певні труднощі існують через відсутність в Україні розвиненого фінансового ринку. Є складнощі у залученні коштів на довгострокові проекти розвитку.

Перерахуємо проблеми, які, на жаль, поки не вдається вирішити способами державного контролю:

- некерована асортиментна політика (обов'язковий асортимент зведений до мінімуму, відсутні елементарні лікарські препарати, невідповідні аптеці);

- інтернет-торгівля ЛЗ;

- асортиментна політика замінюється маркетинговими контрактами з виробниками, і дохід аптека одержує не за свою основну діяльність, а за просування вигідних лікарських препаратів, за їх відповідне розміщення (заходи щодо мерчендайзингу).

Для вирішення перерахованих проблем слід налагодити дієвий контроль за ціноутворенням і дефектуру, асортиментної політикою в аптеці, розробити і впровадити способи державного регулювання інтернет-торгівлі ліками, прописати правила роботи аптек з маркетинговими контрактами.

На наш погляд, якщо не можна вирішити питання із заборону торгівлі лікарськими препаратами через інтернет, треба розробити правила їх роботи і контролю і дозволити інтернет-торгівлю для аптек, які вже мають ліцензію на фармацевтичну діяльність. Всі ці заходи дадуть можливість спрямувати їх діяльність в правове русло і забезпечити контроль за їх роботою.

Система референтних цін впроваджена в більшості країн Європи, які мають розвинені системи реімбурсації вартості фармацевтичної допомоги (Голландії, Німеччини, Данії, Бельгії та ін.)

Референтна ціна — це єдина ціна на ЛЗ однорідної групи (референтної групи), виходячи з якої проводиться розрахунок вартості фармацевтичної допомоги, що підлягає компенсації з бюджету держави.

Впровадження системи референтних цін в Україні дозволить:

- підвищити доступність фармацевтичної допомоги населенню за рахунок зниження її вартості;

- забезпечити рівний доступ до гарантованого обсягу фармацевтичної допомоги не залежно від регіону проживання, рівня доходу та інших факторів; оптимізувати витрати бюджету на фармацевтичне забезпечення шляхом чіткого визначення обсягу та вартості її компенсації;

- забезпечити прозорість та ефективність контроль ціноутворення.

Однак у цей час існує проблема дефіциту інноваційних розробок. Проблеми освоєння інноваційних технологій в фармацевтичному комплексі є ключовими для більшості індустріально розвинених країн світу [5].

Найбільше коштів на дослідження і розробки виділяє США. Згідно з даними рейтингу Індекс глобальної конкурентоспроможності, Штати щорічно витрачають на науку \$ 405 млрд (до 2,7% ВВП). У спину Америці дихає Китай, в якому обсяги фінансування науково-дослідницької діяльності становлять \$ 338 млрд на рік (2,1% ВВП за паритетом купівельної спроможності). Японія виділяє на ці цілі \$ 160 млрд (3,67%). Для порівняння: в Україні за 2015-й з бюджету було направлено на підтримку досліджень 16 млрд гривень, або всього 0,8% ВВП. А за загальною кількістю інвестицій в наукові дослідження наша країна зайняла 76-е місце в світі [10].

За роки незалежності кількість дослідників в галузі технічних наук в Україні знизилася в 3,5 рази. Освоєння нових видів техніки скоротилося в 14,3 рази, а частка інноваційно-активних промислових підприємств — у п'ять разів. При цьому загальний приріст ВВП за рахунок ве-

дення нових технологій у нас становить 0,7%, в той час як в розвинених країнах — 60—90%.

Ще один важливий показник — матеріальне забезпечення працівників наукової сфери, яке є вагомим фактором, що стримує відтік мізків з держави або регіону. За даними The New York Times, найбільше цінуються викладачі в Канаді, США, Італії, Великобританії, Саудівської Аравії, Південній Африці, де їх місячна зарплата в середньому сягає еквіваленту \$ 5000—9000. За останні роки суттєво зросли оклади професури в Індії, перевищивши позначку в \$ 7000. Навіть в Китаї, де ще кілька років тому вчені отримували близько \$ 250—300, влада збільшила їх оклади в рази, оскільки розвиток науки і освіти є частиною національної програми стимулювання економічного зростання КНР [6].

В Україні ж, за даними Міжнародного фонду досліджень освітньої політики і Держслужби статистики, середньомісячна зарплата викладачів і вчених коливається в межах від \$ 100 до \$ 300. Це вже призвело до невідомої тенденції: за різними оцінками, щорічно з України їде від 6000 до 9000 представників інтелектуальних професій. За словами Анатолія Широкова, голови профспілки працівників Національної академії наук, тільки в минулому році НАНУ покинули 2600 осіб, з них 80 професорів і 511 кандидатів наук. У той же час вік 80—85% наукового персоналу, який працює в українських вузах, наближається до пенсійного [4].

Причинно-наслідковий зв'язок між інвестиціями в науку і розробки та економічним зростанням ще в 2000 році довів професор Джуліан Алстон з Каліфорнійського університету в Дейвісі на прикладі досліджень у сфері сільського господарства. За його оцінками, кожен вкладений долар у науковий бекграунд АПК у країнах Європи згенерував понад \$ 62 національного багатства, в США і Канаді — \$ 46,5, в Японії та Ізраїлі — \$ 37,4, в Латинській Америці — майже \$ 43 національного багатства.

Той факт, що інноваційність безпосередньо впливає на ВВП, доводить також рейтинг Innovation Index від Bloomberg. Він враховує інтенсивність досліджень і розробок, додану вартість продукції, що випускається, продуктивність економіки, ефективність "третинної" індустрії (маються на увазі інтелектуальні та інші галузі).

У першу десятку Innovation Index, за даними на початок 2016 року, входять Південна Корея, Німеччина, Швеція, Японія, Швейцарія, Сінгапур, Фінляндія, США, Данія і Франція. При цьому ВВП Південної Кореї за минулий рік виріс на 2,3%, Німеччини — на 1,7%, Швеції — на 4,1%, Сінгапуру — на 2,1%.

Україна, до речі, знаходиться на 41-му місці, між Латвією і Болгарією. Хоча, якщо вірити даним іншого щорічного дослідження — Global Innovation Index, позиції нашої країни ще гірше: 64-е місце, між Сербією і Сейшелами. Рейтинг країн світу представлено на рисунку 1.

Важливий індикатор інноваційності країни — інвестиції. Приплив капіталу не тільки служить грошовим паливом для розвитку наукоємних галузей, а й відображає стан бізнес-середовища в державі, наявність людських ресурсів і кваліфікованої робочої сили, стан внутрішнього ринку [4].

За даними ООН, у 2015 році обсяг прямих іноземних інвестицій по всьому світу виріс в порівнянні з 2014 роком на 36%, до \$ 1,7 трлн. При цьому країни, що розвиваються отримали \$ 741 млрд, що на 5% більше, ніж в 2014 році. Наприклад, Гонконг в 2015 році посів друге місце після США за обсягом ПІІ і отримав \$ 163 млрд, материковий Китай (третє місце) — \$ 136 млрд, Сінгапур

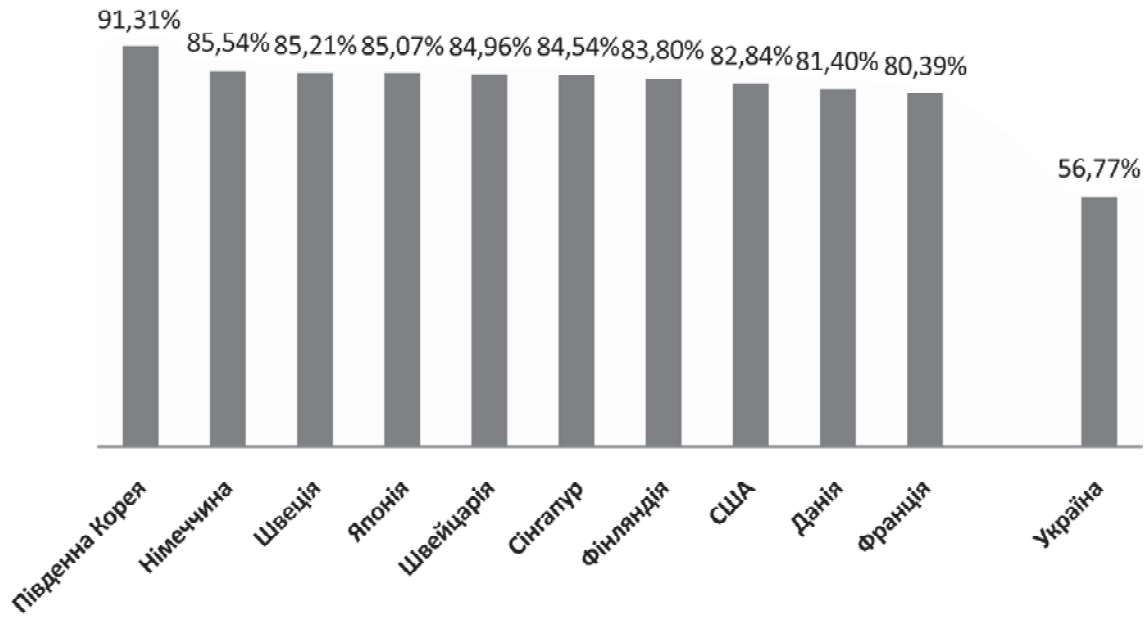


Рис. 1. Топ-10 інноваційних країн світу

(шосте місце) — \$ 65 млрд, Індія (сьоме місце) — \$ 59 млрд Цей список є своєрідним підтвердженням того, що інвестори готові освоювати нові перспективні з точки зору технології і новацій економіки [2].

Втім, для України ще далеко не все втрачено. Традиційно Україна знаходиться в числі лідерів за освітнім критерієм, а саме відсотку дипломованих фахівців в загальному обсязі працює в державі населення (п'яте місце в світі). Патентна активність в Україні також на досить високому рівні. До того ж щороку вітчизняні вузи випускають до 20 000 фахівців з технічною освітою.

Прикладів країн, які за лічені десятиліття змогли відбудувати національні економіки, чимало. Вражаючи темпи продемонструвала Південна Корея, за 50 років перетворилася з бідної аграрної країни, яка пережила війну, в одне з найбагатших і високотехнологічних держав світу. В основі цих перетворень і безпрецедентних темпів зростання — інновації та високі технології. Країна інвестує в R & D більш 4% свого ВВП [11].

Неймовірний ривок у розвитку зробив за півстоліття і Сінгапур, який аж до 1963 року був британською колонією. Країна, де не було не тільки природних ресурсів, але навіть питної води, сьогодні знаходиться на шостому місці за обсягом ВВП на душу населення, і на першому — в рейтингу Doing Business. На початку 2016 року влада Сінгапуру затвердили План розвитку наукових досліджень до 2020 року, відповідно до якого в розробки в найближчі п'ять років буде вкладено \$ 13,2 млрд, що на 18% більше, ніж в попередньому п'ятирічному циклі.

Таблиця 1. Рейтинг інноваційних компаній України

№	Компанія	сектор	Індекс інноваційності
1	ПриватБанк	Фінанси	79,2
2	Южмаш	Машинобудівництво	64,6
3	Нова Пошта	Вантажоперевезення	60,4
4	Фармак	Фармацевтика	60,4
5	Турбоатом	Машинобудівництво	58,3
6	Grammarly	Технології	56,3
7	Нефтегаздобыча	ПЕК	54,2
8	Розетка	e-commerce	52,1
9	Сільпо	ритейл	52,1
10	Дарниця	фармацевтика	47,9

Україна ж має не тільки промисловий і науковий, а й природний потенціал. Ізраїль — один з лідерів у виробництві ягід та іншої сільгосппродукції при повній відсутності родючих земель і дефіциті водних ресурсів. І це все за рахунок інновацій, впровадження інтенсивних технологій. Складно уявити, який ефект при таких умовах міг би вийти в Україні, яка не використовує навіть 50% свого потенціалу [9].

Незважаючи на розглянуті проблеми, Україна залишається країною з високим інноваційним потенціалом. Рейтинг інноваційних компаній України представлено в таблиці 1.

Фармацевтична компанія Філі Жебрівської приділяє особливу увагу інноваційній діяльності. Розробкою нових препаратів займається цілий лабораторно-технологічний комплекс R&D, запущений влітку минулого року. І хоча більшість нових ліків компанії навряд чи можна вважати унікальними на світовому ринку, випуск вітчизняних аналогів новітнього покоління дозволяє отримати суттєву допомогу і фінансовий результат, зробивши ставку на імпортозаміщення.

Науково-технічні дослідження в R&D-комплексі "Фармак" проводяться за наскрізного принципу: від пробірки до пілотних серій з керованим моделюванням, масштабуванням, трансфером технологій і автономними напрацюваннями нових зразків ліків. Компанія цілеспрямовано використовує можливість хімічного синтезу активних речовин, а також здійснює дослідження в сфері біотехнологій. Технологічні модулі комплексу максимально схожі на виробничі ділянки для більш ефективного впровадження інновацій на базі отриманих експериментальних і клінічних серій готових лікарських форм [3].

Фармацевтичний бізнес Володимира і Гліба Загора — приклад еволюції радянської спадщини в сучасне виробництво. За 20 з гаком років батькові з сином вдалося створити одного з лідерів фармацевтичної галузі України. Компанія "Дарниця" була в числі перших українських виробників, які перейшли на міжнародні стандарти якості GMP (Good Manufacturing Practice). Це дозволило Загора посилити конкуренцію з іноземними виробниками, подвоївши в результаті фінансові показники [11].

У кінці 2014 року компанія запустила інноваційне виробництво інфузійних розчинів, аналогів яких у СНД немає. Нові можливості дозволяють "Дарниці" виключити вплив фактора людської помилки на якість продукції. Система також гарантує 100% стерильність як на виробництві, так і на етапі споживання медикаментів. Потужність виробництва складає 16 млн флаконів на рік.

Також компанія серйозно працює над автоматизацією бізнес-процесів. "Дарниця" впровадила ERP-систему, яка дозволяє контролювати логістику, планувати продажі і фокусувати конкретне виробництво під певний попит [8].

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу фармацевтичної галузі було виявлено широкі можливості для підвищення рівня інвестиційної привабливості цієї галузі, що, насамперед, можливо завдяки високим темпам зростання ринку. За ситуації, яка складається зараз на фармацевтичному ринку, а саме присутність невеликої кількості вітчизняних інвесторів, а також їх низька активність, важливим є залучення іноземних інвесторів. Отже, особливу увагу треба звернути на підвищення кваліфікації кадрів шляхом покращення умов праці та реформ навчання. Запропоновано систему референтних цін, що дозволить в незалежності від регіонів отримувати населенню більший доступ до різноманітних ліків та забезпечити прозорість ціноворень на ринку. Важливо зазначити, що все-таки головним фактором у підвищенні інвестиційної привабливості підприємств фармацевтичної галузі є рівень інвестиційної привабливості України загалом. Несприятливість інвестиційного клімату України має безпосередній вплив на інвестиційну привабливість всіх галузей економіки.

Література:

1. Чорноротов О. Огляд фармацевтичного ринку України за 2013 рік / О. Чорноротов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2014/10.04.2014/Pharma_2013.pdf
2. Магалецький К. Інвестиційні перспективи фармацевтичного ринку / К. Магалецький [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apteka.ua/uploads/2014/02/5.pdf>
3. Кубарева І.В. Оцінка фармацевтичної галузі України у контексті інвестиційної привабливості її компаній / І.В. Кубарева // Економіка підприємства: теорія та практика: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.; 12 жовт. 2012 р. — К.: КНЕУ, 2012. — 331 с.
4. Фазлєєва В. Фармацевтична галузь країни підбила підсумки і спрогнозувала плани на майбутнє / В. Фазлєєва // Ліки України. — 2015.
5. Карамішев Д.В., Леонова Ю.О. Державне регулювання інвестиційних процесів у фармацевтичній галузі України // Електронне наукове фахове видання "Державне будівництво". — Харків — 2009. — № 9.
6. Пилипенко І. Стратегія захисту світового фармацевтичного ринку від фальсифікованих лікарських засобів. Масштаб проблеми та шляхи її вирішення в Україні / І. Пилипенко, Т. Остриця // Вісник фармакології та фармацевції. — 2015. — № 1. — С 12—22.
7. Заліська О.М. Інформаційні аспекти фармакоєкономіки / О.М. Заліська // Клінічна фармація. — 2010. — Т. 3, № 2. — С. 21—23.
8. Использование основных лекарственных средств // Седьмой доклад Комитета экспертов ВОЗ. — Женева. — 2013. — С. 12—37.

9. Мальцев В.И. Методология проведения фармакоэкономических исследований / В.И. Мальцев, Т.К. Ефимцева, Д.Ю. Белоусов // Украинский медицинский часопис. — 2014. — № 5. — С. 59—72

10. Новожилова Е.Б. Современные методы фармакоэкономического анализа / Е.Б. Новожилова, О.А. Васнецова // Фармація. — 2014. — № 1. — С. 44—46.

11. <http://forbes.net.ua/magazine/forbes/14167-57-spasti-budushchee-pervyj-rejting-innovacionnyh-kompanij-ukrainy>

12. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

References:

1. Chornorotov, O. (2013), "Overview of the pharmaceutical market of Ukraine for 2013", available at: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2014/10.04.2014/Pharma_2013.pdf (Accessed 15 Nov 2016).
 2. Mahaletskyy K. (2014), "Investytsijni perspektivy farmatsevtichnoho rynku", available at: <http://www.apteka.ua/uploads/2014/02/5.pdf> (Accessed 15 Nov 2016).
 3. Kubareva I.V. (2012), "Evaluation of pharmaceutical industry of Ukraine in the context of investment attractiveness of companies", *Ekonomika pidpriemstva: teoriia ta praktyka* [Enterprise Economics: Theory and Practice], Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [International scientific-practical conference], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
 4. Fazlyeyeva V. (2015), "Pharmaceutical industry of the country summarized and predicted future plans", *Liky Ukrainy*.
 5. Karamyshev, D.V. and Leonova, Y.D. (2009), "State regulation of investment processes in the pharmaceutical industry of Ukraine" *Elektronne naukove fakhove vydannia Derzhavne budivnytstvo*, vol. 9, Kharkiv, Ukraine.
 6. Pylypenko, I. (2015), "The strategy of protecting the world pharmaceutical market from counterfeit medicines. The scale of the problem and ways to solve it in Ukraine", *Visnyk farmakolohii ta farmatsii*, vol. 1, pp. 12—22.
 7. Zaleskaya, O. (2010), *Informatsijni aspekty farmakoekonomiky* [Information aspects of pharmacoeconomics], 3rd ed, Klinichna farmatsiia, Kyiv, Ukraine, pp. 21—23.
 8. World Health Organization (2013) "Use of Essential Medicines" The seventh report of the expert of the World Health Organization, Geneva, pp. 12—37.
 9. Maltsev, V. (2014), "The methodology of pharmacoeconomic studies", *Ukrainskyj medychnyj chasopys*, vol. 5, pp. 59—72.
 10. Novozhilova, E. (2014), "Modern methods of pharmacoeconomic analysis", *Farmatsiia*, vol. 1, pp. 44—46.
 11. Korniljuk, R. Harlamov, P. and Shishackij, E. (2016), "Save the future: the first rating of innovative companies in Ukraine", *Forbes Ukraine*, vol. 5, available at: <http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1416757-spasti-budushchee-pervyj-rejting-innovacionnyh-kompanij-ukrainy> (Accessed 15 Nov 2016).
 12. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Naukova ta naukovo-tekhnichna diial'nist' v Ukraini* [Scientific and technical activities in Ukraine], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (Accessed 15 Nov 2016).
- Стаття надійшла до редакції 09.12.2016 р.*